

ONDERZOEK

DE MAALSTEEN UIT GORINCHEM

T.Koorevaar

In het vorige nummer van "Grondig Bekeken" werd een vondst gemeld van een maalsteen in aangevoerde grond langs de Laag Dalemweg te Gorinchem. Inmiddels is het dateringsprobleem voorgelegd aan de R.O.B. (de heren Hessing en Kars) en het B.A.A.I. in Groningen (de heer Harsema).

Afb. 1. De maalsteen uit Gorinchem.

Allen kwamen tot de slotsom, dat het een ligger betrof van een handmolen uit de Romeinse tijd (1ste - 3e eeuw).

De R.O.B. baseert dit op de diameter, het kappatroon en de vorm.

- De diameter van vroeg-middeleeuwse maalstenen (7e en 8e eeuw) varieert tussen 42,5 cm en 50,5 cm. Meestal tussen 47 cm en 49 cm. Stenen uit de 9e tot 12e eeuw zijn over het algemeen groter (48 cm tot 56 cm).

De periode daarna (13e - 16e eeuw) zijn er óf grote molenstenen tot 1 meter diameter óf kleine dikke exemplaren met een opstaande rand voor bijv. het gebruik in een apotheek.

Romeinse maalstenen zijn meestal 40 cm in diameter of kleiner.

- Op Romeinse maalstenen komt over het algemeen een regelmatig en symmetrisch kappatroon voor,

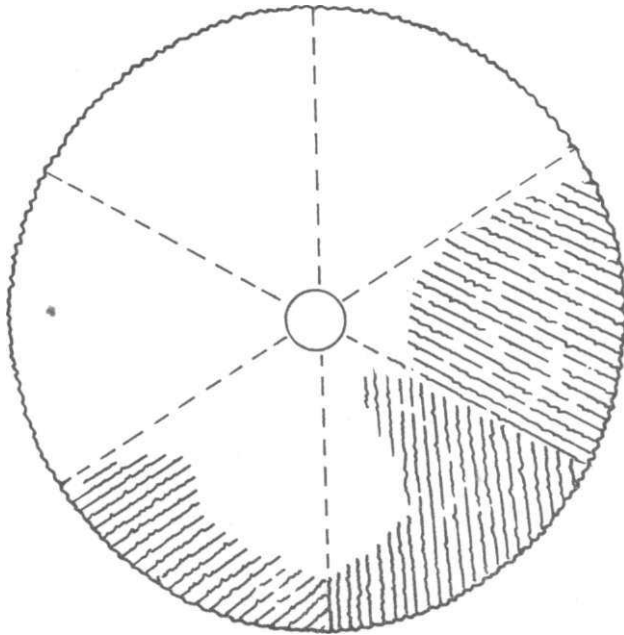
- De liggers uit de Romeinse tijd lopen van buiten naar binnen meestal wat steiler op dan hun middeleeuwse opvolgers. Het onderhavige exemplaar is hiervan geen duidelijk voorbeeld, maar het is ook geen uitzondering.

Het materiaal, waarvan de steen is gemaakt, is basaltlave (Tephrit), geïmporteerd uit Mayen in het West-Duitse Rheinland Pfalz. De kleur is grauw grijs.

Zoals gezegd kenmerken Romeinse maalstenen zich door een regelmatig kappatroon op de bovenzijde van de looper. Een patroon op de maalvlakken van de in Nederland gevonden maalstenen zijn door de gebruiks-slijtage tot op heden niet aangetroffen 1). Op het Gorinchems exemplaar zijn hoewel zwak sporen zichtbaar. Nog juist is een patroon te onderscheiden, bestaande uit cirkelsectoren met een hoek van ongeveer 60 graden. De groeven in een sector lopen parallel aan die in de tegenoverliggende sector (zie Afb. 2).

De datering van de Gorinchemse steen als Romeins wordt nog bevestigd door een looper-fragment, dat in 1964 door Cees en Jan van der Esch in de Ronduitpolder (Sliedrechtse Biesbosch) werd gevonden op een opgespoten terrein midden tussen ander Romeins materiaal. Dit fragment (Afb. 3) is van hetzelfde materiaal en heeft een buitendiameter van bijna 40 cm en ook het verticale kappatroon op de buitenrand. De diameter van het gat is B cm. Dit is beduidend groter dan het gat in de Gorinchemse ligger. Hetgeen te verklaren is doordat het looper-gat tevens moet dienen als inlaat-opening voor het te malen graan.

In Afb. 4, waar beide stenen in doorsnede boven elkaar zijn getekend, is dat verschil goed te zien. Deze tekening laat ook zien dat zelfs de holling van de maalvlakken vrijwel gelijk is.

flfb. 2 Gedeeltelijke reconstructie van het kappatroon op het maalvlak

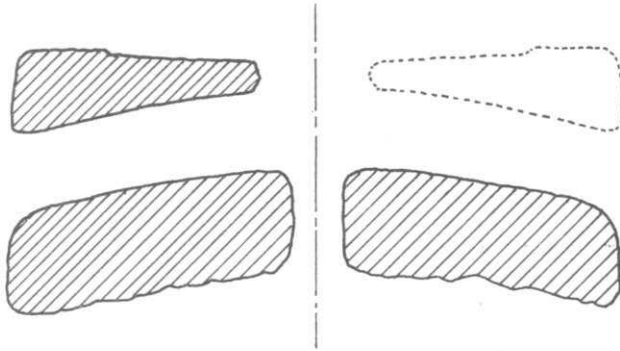
-v

Afb. 3 Romeins looper-fragment uit de Ronduitpolder.

Schaal ong. 1 : 4

1^8 cm -3»

Afb. 4 Vergelijkende doorsnede van loper (boven) en ligger (beneden).

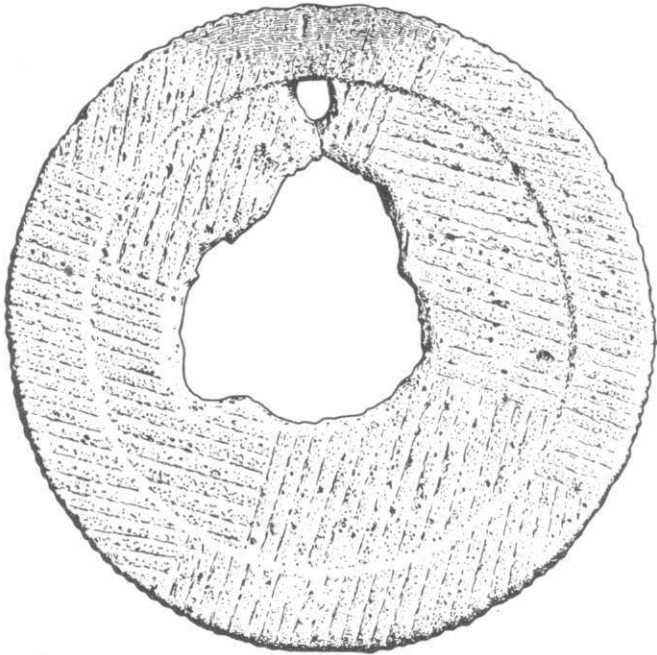
Het kappatroon op de bovenzijde van de loper is op Romeinse maalstenen heel bekend. Als vergelijking mag het exemplaar dienen dat in 1966 in Westerwijtwerd (Gr.) is gevonden (harsema). Opvallend detail is, dat de breedte van de ronde rand op de loper dezelfde is als de dikte van de loper.

De herkomst van de aangevoerde grond kon niet exact worden achterhaald. Wel is zeker dat de grond afkomstig is uit de Dalemse nieuwbout-deelplannen 6 en 7.

Onder de laat-middeleeuwse oppervlakte-vondsten was een wandfragfemt van een oliekruiik, hetgeen als Romeins kon worden gedateerd.

- 1) O.H.Harsema, maalstenen en handmolens in Drenthe, van neolithicum tot ca. 1300 A.D.

tekeningen en foto van de auteur

Afb. 5 Loper uit Westenuijtwerd. Schaal 1 : 5 (naar O.H.Harsema).